

Katsausartikkeli

Feministinen talouskritiikki ja kamppailut tiedon performatiivisuudesta

Emma Lamberg, valtiotieteiden tohtori, tutkijatohtori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Abstrakti

Taloutta koskevien ideoiden, arvojen ja tarinoiden tutkimus on ollut keskeinen juonne *Poliittinen talous* -lehdessä sen kymmenvuotisen historian aikana käydyissä keskusteluissa. Tämä katsausartikkeli osallistuu keskusteluun taloutta koskevien tieteellisten ideoiden performatiivisuudesta tarkastelemalla akateemisen talouskritiikin roolia taloutta koskevien ideoiden muutoksessa ja tätä kautta talousjärjestelmän transformaatiossa. Katsaus käyttää esimerkkinä feminististä, tutkimukseen perustuvaa talouskritiikkiä. Se kysyy, miten marginaalista ponnistava talouskritiikki kamppailee legitimitetistä ja millaisia ovat tällaisen talouskritiikin mahdollisuudet toimia performatiivisesti eli muovata käytäntöjä. Feminististen talouden tutkijoiden, etenkin taloustieteilijöiden, haastatteluja analysoimalla katsaus tuo näkyviin, miten tiedontuotantoon kytkeytyvät vallan ja alistuksen suhteet voivat heikentää järjestelmäkriittiseen tietoon perustuvien vaatimusten performatiivisuutta. Ei-performatiivisuus ei kuitenkaan ole vääjäämätöntä: kriittistä talouden tutkimusta voi ajatella asteittaisena kamppailuna kohti yhteiskuntaa, jossa sen vaatimukset tulisivat vakavasti otetuiksi ja tunnistetuiksi myös performatiivisessa mielessä.

Avainsanat: talusteoria, tieto, performatiivisuus, feministinen poliittinen talous, transformatio

<https://doi.org/10.51810/pt.137606>

Johdanto

Tässä katsauksessa pohdin vastahegemonisen, akateemiseen tutkimukseen pohjautuvan talouskriitikin roolia kollektiivisissa kamppailuissa, jotka tähtäävät talousjärjestelmän transformaatioon. Tarkoitukseni on arvioida, miten marginaalista ponnistavat tutkijat pyrkivät rakentamaan legitimitteettiä paradigmaattisia taloutta koskevia ymmärryksiä haastavalle tiedolle. Havainnollistan näitä dynamiikkoja kohdentamalla katseeni feministiseen talouskriittikkiin, joka hyödyntää tietoa pyrkiessään edistämään tasa-arvoisempaa, sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpää talousjärjestelmää. Katsaus pohjautuu löyhästi esitelmään, jonka pidin Poliittisen talouden tutkimuksen seuran 10-vuotisjuhlaseminaarissa toukokuussa 2023. Kytken tarkasteluni osaksi juhlaseminaarin ja tämän symposiumin pohdintaa poliittisen talouden vuosikymmenistä lähestymällä feminististä talouskriittikkiä osana pidempiä feministisen politiikan kamppailuja. Samalla arvioin nykyhetken ja tulevaisuuden kamppailuja oikeudenmukaisemman globaalien talousjärjestelmän puolesta.

Katsausta ovat inspiroineet *Poliittinen talous* -lehdessä viimeisen vuosikymmenen aikana käydyt keskustelut tiedon performatiivisuudesta ja feministisestä poliittisen talouden tutkimuksesta. Kun *Poliittisen talouden* ensimmäinen numero julkaistiin vuosikymmen sitten, Ville-Pekka Sorsa (2013) asetti kysymyksen: mitä on poliittinen talous ja miksi sen tutkimusta tulee edistää? Katsausartikkelissaan Sorsa nimesi yhdeksi poliittisen talouden keskeiseksi tutkimuskohteeksi taloutta koskevien ideoiden ja talousteorian performatiivisuuden. Performatiivisuus merkitsee sitä, että taloutta koskevat ideat ja tieto luovat käytäntöjä ja muovaavat todellisuutta sen sijaan, että vain kuvaisivat sitä. Talousteoriaan kytkeytyvien tieteellisten kiistojen ja sosiaalisten valtakamppailujen seurauksena jotkin ideat ovat muodostuneet performatiivisessa merkityksessä toisia vaikutusvaltaisemmiksi. Kamppailuja legitimoimista taloutta koskevasta tiedosta ovat analysoineet *Poliittisessa taloudessa* esimerkiksi Teppo Eskelinen ja Paul Jonker-Hoffrén (2017), jotka ovat luodanneet ”valtavirtaisten” taloustieteilijöiden tapoja puolustaa näkemystensä oikeutusta.

Samalla myös ”vastavirtaisen” poliittisen talouden tutkimuksen sisällä käydään kamppailua poliittisen talouden tutkimusalasta ja legitimoimista lähestymistavoista, kuten Visa Heinonen ja Mika Pantzar tuovat esiin tässä samassa numerossa julkaistussa, Timo Harjuniemen (2023) tekemässä haastattelussa.

Poliittisen talouden tutkimuksessa suurelta osin katveeseen ovat jääneet esimerkiksi ihmisten elämälle merkitykselliset sukupuolen, luokan ja rodun valtasuhteet sekä elämää ylläpitävän työn, kuten palkattoman hoivan, merkitys talouden toiminnassa (Bakker ja Gill 2003; Best ym. 2021; LeBaron ym. 2021). *Poliittinen talous* -lehdessä nämä feministiselle poliittiselle taloudelle keskeiset kysymykset ovat alkaneet korostua enemmän vasta aivan viime vuosina. Olenaisena alkusysäyksenä feminististen näkökulmien vahvistumiselle *Poliittisessa taloudessa* voi pitää Anna Elomäen ja Hanna Ylöstalon päätoimittajakautta (ks. Elomäki ja Ylöstalo 2021).

Näistä *Poliittisessa taloudessa* käydyistä keskusteluista ponnistaen omaksun seuraavat lähtökohdat. Ensinnäkin taloutta koskevilla ideoilla ja talousteorialla on väliä, sillä taloutta koskevat ymmärrykset vaikuttavat yhteiskuntiemme tulevaisuuteen merkittävin tavoin. Näiden ymmärrysten muodostuminen ei ole vain tieteellinen vaan läpikotaisin sosiaalinen prosessi (ks. Latour ja Woolgar 1979). Toiseksi, koska talous on myös sukupuolittuneiden, luokittuneiden ja rodullistuneiden valtasuhteiden muovaama järjestelmä, sen analyysiin tarvitaan myös feminististä näkökulmaa.

Tarkasteluni lisää ymmärrystä marginaalista ponnistavan akateemisen talouskritiikin käytännöistä ja sen performatiivisuuden edellytyksistä etenkin seuraavin tavoin. Ensinnäkin pyrin havainnollistamaan feministisen talouskritiikin esimerkin avulla sellaisia sosiaalisia, institutionaalisia ja käytännöllisiä esteitä, jotka heikentävät marginaalista ponnistavan tiedon mahdollisuuksia muovata käytäntöjä – sekä tieteessä että sen ulkopuolella, esimerkiksi päätöksenteossa. Toiseksi tuon esiin, kuinka näitä performatiivisuuden rajoja ei tule ymmärtää staattisina, deterministisinä tai vääjäämättöminä. Feminististen talouden tutkijoiden haastatteluja analysoimalla ehdotan, että järjestelmäkriittistä talouden tutkimusta voi ajatella asteittaisena kamppailuna kohti yhteiskuntaa, jossa tällaiseen tutkimukseen perustuvat vaatimukset tulisivat vakavasti otetuiksi ja tunnistetuiksi myös performatiivisessa mielessä.

Katsaus rakentuu seuraavasti. Seuraavassa osiossa esittelen katsauksen teoreettiset lähestymistavat ja aineiston. Tätä seuraavissa kahdessa osiossa käsittelem tiiviimmin feministisen talouskritiikin kamppailuja legitimitietistä käyttäen tarkastelulinssinä ajatuksia tiedon performatiivisuudesta. Ensimmäiseksi erittelen, miten feministisen talousteorian performatiivinen potentiaali perustuu sen kykyyn tuoda näkyviin taloutta koskevan tiedon vinoumia ja

katveja. Samalla arvioin feministisen talouskriitiikin tiedollisia ja normatiivisia lähtökohtia. Toiseksi pohdin, miten institutionalisoituneet valtasuhteet rajaavat feministisen tiedon mahdollisuuksia luoda käytäntöjä sekä tieteen instituutioiden sisällä että niiden ulkopuolella. Näin tehdessäni tuon kuitenkin myös esiin, että performatiivisuus on pitkäjänteisten ja yhä jatkuvien kamppailujen kohde. Lopuksi tiivistän keskeiset argumenttini ja pohdin lyhyesti, millainen rooli asiantuntijavetoisella talouskriitikillä voi olla globaalin poliittisen talouden transformaatiota ajavissa kollektiivisissa kamppailuissa.

Tarkastelun kohteena feministinen talouskriitikki ja tiedon (ei-)performatiivisuus

Katsaus ammentaa tutkimuksesta, jota olen tehnyt osana Koneen säätiön rahoittamaa Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan (FEMTIE) -tutkimushanketta. Hankkeessa tutkimme vallitsevia talouden järkeilyjä ja käytäntöjä sekä näiden feminististä kritiikkiä mutta tarkastelemme kriittisesti myös tiedon ja asiantuntijuuden roolia feministisessä politiikassa (Lamberg ym. 2023; Ylöstalo 2023). Tutkimustamme varten olemme haastatelleet kollegoideni, hankkeen johtajan Hanna Ylöstalon sekä tutkijatohtori Heini Kinnusen, kanssa feministisiksi taloustoimijoiksi nimittämäämme toimijoiden joukkoa. Toimijakentän kartoituksen perusteella tunnistimme avaintoimijoita, jotka ovat eri tavoin tuoneet toiminnassaan esiin feministisiä näkökulmia talouteen ja edistäneet tasa-arvoisempaa taloutta. Tähän joukkoon lukeutui niin asiantuntijoita, järjestökentän toimijoita, poliitikkoja kuin sosiaalisen median sisällöntuottajakin.

Tähän katsaukseen olen valinnut lähempään tarkasteluun seitsemäntoista haastattelua, jotka olen toteuttanut vuosina 2021–2023 feminististen talouden tutkijoiden kanssa. Haastateltavat olivat globaalissa pohjoisessa eri maissa toimivia feministejä. Heistä yksitoista oli koulutukseltaan taloustieteilijöitä; loput olivat poliittisen talouden tutkijoita ja muita yhteiskuntatieteilijöitä. Haastateltavista viisitoista toimi ensisijaisesti yliopistossa tutkijoina, ja kaksi haastateltavaa työskenteli yliopiston ulkopuolella tutkimusta ja asiantuntijuutta yhdistävissä tehtävissä. Haastateltavia yhdisti feministisen taloutta koskevan analyysin ja erikoistuneen asiantuntijatiedon hyödyntäminen

tasa-arvoisemman ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemman talousjärjestelmän kuvittelussa ja rakentamisessa. Feministisiä näkökulmia talouteen pyrittiin edistämään paitsi yliopiston ja omien tieteenalojen sisällä myös osana yhteiskuntaa toimien, esimerkiksi yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan kanssa sekä hallituksiin ja kansainvälisiin talousinstituutioihin vaikuttaen.

Haastateltavien toiminnan tavat hieman vaihtelivat, mutta he olivat kehittäneet ja soveltaneet feminististä talouden analyysiä esimerkiksi seuraavin tavoin: haastamalla vinoumia taloutta koskevan tutkimuksen ja etenkin taloustieteen sisällä, tuottamalla kriittisiä analyysejä hallitusten talouspolitiikasta ja politiikan eriarvoisuutta lisäävistä tai vähentävistä vaikutuksista, muotoilemalla politiikkaohjelmia ja suosituksia, kehittämällä tasa-arvoisen talouspolitiikan työkaluja, kuten sukupuolitetietoista budjetointia, sekä osallistamalla kansalaisia ruohonjuuritasolla talouspoliittisiin kamppailuihin ja keskusteluun. Haastateltavien edustamaa toiminnan tyyliä voi luonnehtia käytännölliseksi kumouksellisuudeksi: haastateltavat olivat sekä sitoutuneita tavoitteeseen talouden laajamittaisesta transformaatiosta että pyrkivät edistämään tätä transformaatiota käytännönläheisin tavoin (ks. myös Lamberg ym. 2023).

Katsauksessa lähestyn feminististä, tutkimukseen perustuvaa talouskriittikää esimerkkinä marginaalista ponnistavasta talouden tieteellisestä tutkimuksesta. Tieteellinen tieto on aina paradigmaattista (Kuhn 1962), ja siksi myös taloutta koskevassa tutkimuksessa marginaaleista ponnistavien ja vaihtoehtoisten tieteellisten lähestymistapojen mahdollisuudet muovata käytäntöjä ovat vallitsevia lähestymistapoja heikommat (esim. Ylönen 2021). Siten monien havaintojeni voi ajatella kuvaavan esteitä, joihin törmäävät paitsi feministitutkijat, myös muut paradigmaattisia ymmärryksiä haastavat talouden tutkimuksen suuntauksia edustavat tutkijat. Tällaisia ovat esimerkiksi jälkikeynesiläinen, evolutionaarinen, marxilainen tai ekologinen talouden tutkimus. Samalla feministisen talouskriitiikin voi ajatella kuitenkin olevan marginaalin marginaalissa, sillä feministiset näkökulmat talouteen ovat pysyneet katveessa myös valtaosassa järjestelmäkriittistä ja valtavirtaisia lähestymistapoja haastavaa poliittisen talouden tutkimusta (esim. LeBaron ym. 2021).

Katsauksessa lähestyn haastateltavien feminististä, tutkimukseen pohjautuvaa talouskriittikää feministisen tiedon muotona. Aiemmalle tutkimukselle rakentaen ymmärrän feministisen tiedon olevan luonteeltaan moninaista, poliittista ja kamppailun alaista tietoa, jota kuitenkin yhdistää sukupuolittuneen

eriarvoisuuden ymmärtäminen rakenteellisena ja tavoite sukupuolittuneiden ja sukupuolen kanssa risteävien vallan ja alistuksen muotojen purkamisesta (Cullen ym. 2019, 766; Ylöstalo 2020). Teoreettisesti ammannan etenkin feminististä tietoa ja tiedontuotannon instituutioita koskevista keskusteluista (esim. Ahmed 2012; 2017; Cullen ym. 2019; Pereira 2012). Näissä keskusteluissa on osoitettu, kuinka sukupuolittuneet, luokittuneet, rodullistuneet ja globaalit vallan ja alistuksen suhteet sekä yliopistossa että laajemmin yhteiskunnassa säätelevät tiedontuottajien mahdollisuuksia tulla otetuiksi vakavaksi ja vakiinnuttaa uudenlaisia näkemyksiä. Seurauksena esimerkiksi naisten, vähemmistöihin kuuluvien tai globaalista etelästä tulevien tutkijoiden näkemyksillä on suurempi riski tulla marginalisoiduiksi.

Näitä riskejä erittelen hyödyntämällä aiempaa teoretisointia feministisen tiedon legitimitietistä ja feminististen vaatimusten ei-performatiivisuudesta (Ahmed 2012; 2017; Pereira 2012; 2019). *Ei-performatiivisuuden* käsitteellä kulttuurintutkija Sara Ahmed (2012; 2017) on kuvannut, kuinka väitteiden performatiivisuus on riippuvaista toistosta ja niihin aiemmin liitetystä auktoriteetista ja legitimitietistä. Siksi asiointilaa haastavat performatiiviset väitteet jäävät ei-performatiivisiksi, eli ne eivät kykene tuottamaan muutosta, jonka tarpeen ne tunnistavat ja nimeävät. Esimerkiksi feministisillä ja antirasistisilla vaatimuksilla, jotka pyrkivät muuttamaan instituutioita tasa-arvoisemmiksi ja yhdenvertaisemmiksi, on rajalliset mahdollisuudet muovata instituutioiden käytäntöjä, kun institutionaaliset rakenteet eivät useinkaan tue feminististen vaatimusten edellytyksiä muovata todellisuutta. (Ahmed 2012; 2017.) Tieteellisen tiedon legitimitietistä tarkastellut sosiologi Maria do Mar Pereira (2019) on kuvannut ei-performatiivisuuden käsitteellä myös kamppailuja feministisen tiedon tieteellistä uskottavuutta. Tutkimuksessaan Pereira havaitsi, että tiedeyhteisössä naisten, feministitutkijoiden ja vähemmistöihin kuuluvien tutkijoiden tieteellinen uskottavuus tulee useammin kyseenalaistetuksi. Samalla heidän kamppailunsa legitimitietistä jäävät useammin ei-performatiiviseksi, kun instituutioiden sukupuolittuneet ja rodullistuneet rakenteet säätelevät, miten uskottavuus jakautuu tiedontuottajien kesken. (Pereira 2019; ks. myös Vuolanto ja Kolehmainen 2021.)

Feministisen talouskriitiikin performatiivinen potentiaali

Feministinen talouskriitikki ponnistaa laajemmasta feministisen tieteenkriitiikin perinteestä, jossa ajatellaan, että tieto on aina paikantunutta ja väistämättä kytkeytyntä arvoihin, mikä ei kuitenkaan merkitse relativismia (ks. Haraway 1988). Feministisen talouskriitiikin lähtökohtia ovat sekä talousjärjestelmän että sitä koskevan tiedon sosiaalinen rakentuneisuus: talous on ihmisten luoma järjestelmä ja siten myös ymmärrys taloudesta on ihmisten luomaa ja siten välttämättä osittaista (Nelson 1995). Feministinen talusteoria tuo näkyviin vakiintuneiden tieteellisten ymmärrystapojen katvealueita korostamalla taloutta sukupuolen, luokan ja rodun hierarkioiden sekä näiden kanssa risteävien valtasuhteiden läpäisemänä järjestelmänä.

Viimeisten vuosikymmenten aikana feministiset analyysit ovat merkittävästi laajentaneet taloutta koskevaa tiedontuotantoa. Etenkin 1990-luvulta lähtien feministiset taloustieteilijät ovat haastaneet sukupuolittuneita vinoumia omalla tieteenalallaan. Feministinen taloustiede on yksi monista talouden tutkimuksen suuntauksista, joissa on kyseenalaistettu ajatus taloudellisesta toiminnasta laskelmoivana oman edun tavoitteluna tuomalla näkyviin ihmisten yhteistyötä ja riippuvaisuutta toisistaan. Feministiset taloustieteilijät ovat etenkin tuoneet näkyviin, miten taloustieteen miesnormi on johtanut siihen, että valtaosa taloustieteellisestä tutkimuksesta keskittyy markkinoilla tapahtuvaan vaihtoon ja tuotantoon mutta sivuuttaa sosiaalisen uusintamisen ja hoivan rooli talouksien kannattelussa ja ylläpitämisessä. (Ferber ja Nelson 1993; Nelson 1995; Folbre ja Nelson 2000; Heintz 2019.)

Vinoutunut tieto ei vain kuvaa maailmaa, vaan myös vaikuttaa siihen. Feministinen tutkimus on analysoinut myös talouspolitiikkaa ja talouden hallintaa osoittaakseen, miten sukupuolisokeiden mittareiden ja mallinnusten käyttö johtaa naisia ja vähemmistöjä syrjivään politiikkaan (Himmelweit 2002; Young ym. 2011; Pearson ja Elson 2015). Feministisessä poliittisen talouden tutkimuksessa taloutta koskevan tiedon eriarvoistavia performatiivisia vaikutuksia on kuvattu *strategisen hiljaisuuden* (Bakker 1994) käsitteellä. Käsitettä on käytetty kuvaamaan, kuinka näennäisen neutraali talouspolitiikka sisältää tiedollisia ja prosesseihin liittyviä vinoumia, jotka johtavat eriarvoistaan politiikkaan ja voivat syventää sukupuolittuneita, luokittuneita ja rodullistuneita eriarvoisuuksia (Bakker 1994; ks. myös Elomäki 2023). Hiljaisuus

on strategista, koska se usein hyödyttää valtaapitävien intressejä; nämä ovat globaalissa taloudessa usein valkoisia, globaalissa pohjoisessa asuvia ja hyvä-tuloisia miehiä (Young ym. 2011; O'Hagan ja Klatzer 2018).

Tällaisten strategisten hiljaisuuksien sekä niiden yhteiskunnallisten ilmenemismuotojen haastaminen oli keskeinen osa myös tutkimushankkeeseen haastattelemiemme taloustutkijoiden tiedontuotannon ja toiminnan käytäntöjä. Eräs haastateltu taloustieteilijä esitti, että ilman feminististä perspektiiviä ei voida tunnistaa, miten vakiintunut ja kapea ymmärrys taloudesta markkinoina muovaa todellisuutta. Feminististä näkökulmaa tarvittiin hänen mukaansa siihen, että voidaan huomata palkattoman hoivan arvo ja taloudellinen merkitys:

Se [valtavirtainen taloustieteellinen ymmärrys] ei edes myönnä sen [palkattoman hoivan] olemassaoloa taloudellisena toimintana. Silloin emme näe sen kriittistä roolia talouksien turvaamisessa emmekä myöskään tajua, että hallitus ja työnantajat voivat huomattavasti lisätä palkattoman työn kuormaa, vain koska se tulee suoritettua ja hoidettua. Siten siitä tulee tapa riistää niitä, jotka osallistuvat palkattomaan hoivaan, eli enimmäkseen naisia ja tyttöjä. Tämä on [joillekin] hyödyllistä, koska silloin meillä voi olla esimerkiksi julkisia palveluja leikkaavia talouskuritoimia, ja hallitukset ja työnantajat tietävät, että nämä palvelut edelleen hoituvat, palkattomassa muodossa.

Tässä lainauksessa haastateltu taloustieteilijä tiivistää haastateltavien laajasti jakaman ajatuksen: että näennäisen neutraalit taloudellista tuottavuutta kuvaavat mittarit, kuten bruttokansantuote, voivat sivuuttaessaan palkattoman kotitaloustyön ja hoivan kontribuutiot johtaa naisia ja tyttöjä syrjivään politiikkaan. Talouskurin esimerkki korostaa, miten neutraalilta näyttävällä sivuuttamisella on poliittisia ja normatiivisia seurauksia (ks. myös Bakker 2023; Elomäki ym. 2023). Sivuttaminen tekee mahdolliseksi ajatuksen sosiaali- ja terveystalouden leikkaamisesta säästöinä, kun palkaton (ja alipalkattu) hoivatyö nähdään ilmaisena tukiaisena valtioille ja pääomalle eikä sen arvoa tai kustannuksia sen tekijöille ei tunnusteta (ks. Rai ym. 2014).

Feministiset taloustieteilijät ja poliittisen talouden tutkijat ovat myös kritisoineet globaalin taloushallinnan taipumusta suosia tehokkuutta ja

bruttokansantuotteen kasvua talouden tavoitteina elämän ylläpitämisen kustannuksella. Tämä johtuu siitä, että kapealla keskittymisellä kasvuun on taipumus ehdyttää elämän ylläpitämisen edellytyksiä, kuten hoivan kestäviä olosuhteita ja elinkelpoista ilmastoa ja ympäristöä. (Bakker ja Gill 2003; Folbre 2021; Fraser 2017; Rai ym. 2014; Bakker 2020.) Haastateltavat kritisoivatkin myös taloustieteen koulutusta siitä, että valtaosa taloustieteestä ei ota vakavasti ilmastoa ja hoivaa asioina, jotka ovat kaiken taloudellisen toiminnan edellytyksiä. Tämän vuoksi taloustieteen opiskelijoilla ei ole riittäviä valmiuksia näiden perustavanlaatuisien yhteiskunnallisten ongelmien hahmottamiseen ja ratkaisuun, kun he siirtyvät työelämään. Alla oleva lainaus havainnollistaa, miten yliopistossa pitkään työskennellyt taloustieteilijä on pyrkinyt muuttamaan taloustieteen opetusta ja sen lähtökohtia.

Emme voi tuottaa, jos olemme tuhonneet ympäristön. Emme voi tuottaa, jos meillä ei ole työntekijöitä, joita on hoivattu kuudentoista, kahdeksantoista... siihen ikään asti, kunnes he astuvat osaksi työvoimaa. – – Kerroin luokalleni, että useimmat [taloustieteen] oppikirjat eivät edes mainitse tätä. Ja he olivat järkyttyneitä. He kysyivät: “Miten taloutta voi ajatella ilman, että huomioidaan, mistä tämä kaikki tuotanto tulee?” Tiedäthän, tämä on ilmeistä sitten, kun sen näkee, mutta ennen kuin näet sen, et vain näe sitä.

Lainaus kuvastaa sitä, kuinka esimerkiksi ymmärrys taloudesta markkinoina on aiheuttanut sen, että valtaosa taloustieteen oppikirjoista ikään kuin pitää itsestäänselvyytenä sitä, että markkinoiden ulkopuolelle jäävä hoiva ja ilmasto ylläpitävät talouksia. Samalla se tuo esiin, näitä alueita koskevilla hiljaisuuksilla voi olla performatiivista valtaa: niiden vakiintuessa voi tulla vaikeammaksi hahmottaa, että myös työvoima tulee tuottaa tai että ympäristö on kaiken taloudellisen toiminnan ennakkoehto.

Haastateltavat näkivät, että katveiden ja epäkohtien näkyväksi tekeminen voi avata tilaa vaihtoehtoisille tavoille ymmärtää talous ja siten vaikuttaa myös yhteiskuntaan. Tämä oli haastateltaville jaettu, jopa itsestään selvä orientaatio. Kysyin eräältä feministiseltä taloustieteilijältä, miten hän näkee tutkimuksen ja asiantuntijuuden merkityksen feministisen liikkeen tavoitteiden tai feministisemmän politiikan edistämisessä. Hän vastasi: ”No, olenhan käyttänyt

koko elämäni siihen enkä olisi tehnyt niin, ellen näkisi sitä todella tärkeäksi.” Toinen, haastattelujen aikaan jo eläköitynyt taloustieteilijä oli uransa aikana vaikuttanut olennaisesti feministisen taloustieteen tutkimusalueen kehitykseen. Hän kuvasi itseään “vuoden 1968 lapseksi” ja luonnehti työuraansa yhdistelmäksi aktivismia ja tutkimusta:

Minun sukupolveni yhteiskuntatieteilijöistä moni on aina yhdistänyt yhteiskuntatiedettä ja aktivismia. Aktivismia naisliikkeessä, sodanvastaisessa liikkeessä. – – Tarkoitan aktivismia paitsi kadulla tapahtuvan aktivismin merkityksessä mutta myös politiikkaprosesseihin osallistumisena. Ja yrityksenä vaikuttaa, etenkin jos progressiivisemmän hallituksen kanssa oli tilaisuus saada heidät muuttamaan politiikkaansa, tehdä heidän politiikastaan tasa-arvoisempaa. Ja kun vastassa oli hallitus, joka ei missään nimessä ollut progressiivinen, [oli tärkeää] yrittää haastaa heitä ja tuottaa paljon näyttöä siitä, mikä heidän politiikkatoimissaan oli pielessä.

Edellä olevat esimerkit kuvastavat sitä, miten feministinen tieto tähtää performatiivisuuteen: se ei tavoittele vain maailman kuvaamista vaan pyrkii korjaamaan vinoutunutta tietoa yhteiskunnallista muutosta edistääkseen, myös osana yhteiskuntaa toimien. Feministisen taloutta koskevan tiedon performatiivinen, maailmaa muokkaava potentiaali perustuukin sukupuolelle, vallalle ja markkinoiden ulkopuolelle sokean tiedon ja sille rakentuvien käytäntöjen haastamiseen. Kyse on myös talouden rajoja koskevista kamppailuista ja siitä, miten talous ymmärretään (Fraser 2017). Pyrkimällä edistämään ymmärrystä palkattoman hoivan ja etenkin viime aikoina myös ilmaston merkityksestä talouksien ylläpitämisessä feministinen talouskritiikki nostaa keskiöön kysymyksen talouden tavoitteista.

Kamppailut performatiivisuudesta tiedon ja talouden instituutioissa

Huolimatta feministisen taloutta koskevan tutkimuksen merkittävistä kontribuutioista, politiikassa ja mediassa nämä kontribuutiot jäävät yhä vallitsevien, esimerkiksi markkinalogiikkaa korostavien, ymmärrysten varjoon (Pearson ja

Elson 2015; Ylöstalo 2020). Feminististä talouden analyysiä onkin tuotettu paljon, mutta tästä huolimatta se on pysynyt jokseenkin marginaalissa. Kysyin tutkimussuuntauksen kehitykseen osallistuneelta taloustieteilijältä, miten feminististen lähestymistapojen vastaanotto taloustieteen sisällä on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Hän vastasi ytimekkäästi: “Valtavirtainen taloustiede reagoi [feministiseen taloustieteeseen] täydellä hiljaisuudella [1990-luvun alussa], ja minusta se näyttäisi yhä reagoivan täydellä hiljaisuudella.”

Yhteiskunnalliset valtasuhteet vaikuttavat myös yliopistoissa siihen, kenen ja millaisesta näkökulmasta tuotettu tutkimustieto näyttäytyy legitimiin ja vakavasti otettavana. Näin esittää tutkimuksessaan myös Pereira (2019). Pereira soveltaa Ahmedin (2012) ajatuksia feminististen vaatimusten ei-performatiivisuudesta analysoidakseen tieteellisiä kamppailuja legitimizeetistä. Hänen mukaansa tieteellisen tiedon performatiivisuutta koskevassa tutkimuksessa tulisi paremmin tunnistaa sukupuolen, rodun, luokan ja muiden valtasuhteiden rooli paitsi tiedon performatiivisuudessa myös ei-performatiivisuudessa. Edellä kuvattu lainaus täydestä hiljaisuudesta kuvastaakin nähdäkseni sitä, kuinka feministisen tiedon avulla on vaikeaa muuttaa hierarkkisen ja auktoriteetteja korostavan tieteenalan (Fourcade ym. 2015) käytäntöjä.

Haastatellut feministiset talouden tutkijat olivat oman uransa aikana kuitenkin nähneet feministisen taloustieteen vahvistuvan. Monet heistä olivat myös olleet luomassa rakenteita ja yhteisöjä, joiden kautta feminististä talouden tutkimusta pyrittiin vakiinnuttamaan. Esimerkiksi haastatellut feministiset taloustieteilijät olivat kokeneet hyödyllisiksi yhdistykset ja verkostot. Näistä tärkeimpänä mainittiin vuonna 1992 perustettu International Association of Feminist Economics. Keskeisessä roolissa oli ollut myös yhdistyksen julkaisema lehti *Feminist Economics*. Korostamalla yhteisöjen merkitystä haastateltavat toivat myös esiin, kuinka feminististen näkökulmien vakiinnuttaminen edellyttää paitsi tutkimusta ja tiedontuotantoa, myös järjestäytymistä ja rakenteiden luomista.

Samalla haastateltavat pyrkivät haastamaan markkinoiden, tehokkuuden ja kilpailun ensisijaisuutta korostavia tulkintakehyksiä (ks. Eskelinen 2017, 18) ja niiden performatiivista valtaa myös yliopistojen ulkopuolella. Samoin kuin yliopistoissa myös osana yhteiskuntaa toimiessaan haastateltavat törmäsivät erilaisiin esteisiin, jotka rajoittivat feministisen tiedon performatiivisuutta. Yksi haastateltava kuvasi, että tasa-arvonäkökohtien tuominen talouspolitiikkaan

ja kollektiiviset pyrkimykset vaikuttaa hänen maansa konservatiivihallituksen talouskuria painottavaan politiikkaan tuntuvat siltä kuin ”hakkaisi päättään tiiliseinään”.

Marginaalista ponnistava, paradigmaattisia ymmärryksiä haastava tieto voi kuitenkin jäädä ei-performatiiviseksi myös silloin, kun suhtautuminen siihen on myötemielistä ja vaatimukset näyttävät tulevan vakavasti otetuiksi. Eräs taloustieteilijä oli työskennellyt paljon muuttaakseen totunnaisia tapoja ajatella yhteiskunnallista infrastruktuuria. Feministisen taloustieteen ajatusten mukaisesti hän ajoi näkemystä (ks. de Henau ja Himmelweit 2020), jonka mukaan sosiaali- ja terveystaloutta tulee pitää osana yhteiskuntien kriittistä infrastruktuuria:

Olen kokenut vaikeaksi, että voin mennä mihin tahansa kokoukseen ja vakuuttaa ihmiset sosiaalisen infrastruktuurin tärkeydestä. Ja sitten kun luen kolme viikkoa myöhemmin, mitä tämä organisaatio [jolle olen puhunut] tekee, on kuin en olisi puhunut lainkaan. Infrastruktuurin käsitettä käytetään taas viittaamaan siltoihin, teihin ja niin edelleen. Joten ihmiset kyllä kuulevat, mutta se ei vielä ole vaikuttanut siihen, miten he ajattelevat muista asioista. – – Joten he ajattelevat, että tämä [sosiaalinen infrastruktuuri] on hyvä idea, mutta se ei muuta heidän tapaansa ajatella talouden kokonaisuutta. – – Ihmiset ovat samaa mieltä kanssani, ja sitten he unohtavat.

Tässä haastateltava viittaa siihen, että feministiseen taloustieteeseen lähtökohdaisesti myönteisesti suhtautuvat, elvyttävän talouspolitiikan puolestapuhujat ajattelevat investointeina kapeasti fyysisen infrastruktuurin, kuten teiden, rakennusten ja viemäröinnin kautta.

Haastattelussa feministiset kamppailut legitimitietistä näyttäytyvätkin toisteisena väsytystaisteluna (vrt. Skeggs 2008), jossa feministisen näkökulman tarpeellisuutta tuli vakuuttaa kerta toisensa jälkeen. Yksi tutkija kertoi, että hänen kotimaassaan hallituksen virkahenkilöt kutsuvat feministisiä asiantuntijoita aina ”uudestaan ja uudestaan ja uudestaan” osallistumaan politiikkaprosesseihin erilaisissa neuvoo antavissa rooleissa, mutta osallistuminen ei useinkaan tunnu johtavan mihinkään:

Kun on sanonut kaksikymmentä vuotta samaa asiaa, se alkaa todella turhauttaa. Etenkin kun sanot sen samoille ihmisille, ja he ottavat sen vastaan uutena tietona. Se on todella ärsyttävää, mutta sen ei voi antaa näkyä. Täytyy pitää positiivinen ilme kasvoilla ja pysyä kärsivällisenä, mutta se on vaikeaa.

Toinen taloustieteilijä sanoi, että “on vähän väsyttävää työskennellä näiden asioiden parissa, kun havaitsee, ettei voi kovinkaan paljoa edistää sosiaalisia innovaatioita tai sosiaalista oikeudenmukaisuutta”. Haastateltavien kokemus ”pään hakkaamisesta tiiliseinään” ja toistuvat vakuuttelut tarpeesta laajentaa tapoja ymmärtää taloutta koskevat toki paitsi feministisiä myös laajemmin paradigman ulkopuolelta ponnistavaa ja vallitsevia ymmärryksiä kyseenalaistavaa talouden tutkimusta. Samalla on kuitenkin tärkeä tuoda esiin, että feministiselle talouskriitikille keskeiset ymmärrykset – globaalin poliittisen talouden risteävien valtasuhteiden huomioiminen sekä sosiaalisen uusintamisen laskeminen osaksi taloutta – ovat jääneet syrjään myös isossa osassa kriittistä poliittisen talouden tutkimusta.

Kyse ei kenties ole vain siitä, etteivätkö poliittisen talouden tutkijat näkisi näitä kysymyksiä relevantteina, vaan tieteenalan vakiintuneista, hitaasti muuttuvista episteemisistä tottumuksista (LeBaron ym. 2021, 285). Poliittisen talouden tutkijat Isabella Bakker ja Stephen Gill (2003) kirjoittivat tämän vuosituhatosen alussa, että myös kriittisin poliittisen talouden tutkimus keskittyy valtiolliseen politiikkaan ja tuotantoon markkinoilla mutta enimmäkseen sivuuttaa sekä markkinoilla että niiden ulkopuolella tapahtuvan sosiaalisen uusintamisen merkityksen talouksien ylläpitämisessä. Kaksi vuosikymmentä myöhemmin nämä prosessit, joita feministisessä tutkimuksessa kutsutaan sosiaaliseksi uusintamiseksi, ovat yhä sokea piste valtaosassa poliittisen talouden tutkimusta. Vaikka feministit ovat kirjoittaneet näistä kysymyksistä jo pitkään, ne eivät ole muuttaneet poliittisen talouden tutkimuksen ydintä (Best ym. 2021; LeBaron ym. 2021). Esimerkiksi työmarkkinoita analysoiva poliittisen talouden kirjallisuus harvoin ottaa huomioon sosiaalisen uusintamisen ja palkattoman naisten tekemän tai alisteisen rodullistettujen ja maahanmuuttajatyöntekijöiden tekemän työn (LeBaron ym. 2021, 285).

Feministinen talouskriitikki pyrkii asteittain hivuttamaan käsityksiä legitiimistä taloutta koskevasta tiedosta ja muovaamaan näin sukupuolen, luokan

ja rodun valtasuhteet sivuuttavia episteemisiä ymmärryksiä ja käytäntöjä. Eriarvoisuuksia näkyväksi tekemällä pyritään myös niiden purkamiseen. Seuraava haastatteluote eräältä taloustieteilijältä havainnollistaa näitä asteittaisia kamppailuja. Siinä käsitellään yhtä keskeistä feminististä vaatimusta: palkattoman hoiva- ja kotityön arvon tunnustamista.

Viimeisten kahdenkymmenen, kahdenkymmenenkolmen vuoden aikana ajankäyttöaineistot ovat todella yleistyneet. Ja naisryhmillä sekä poliittisilla aktivisteilla on ollut siinä iso rooli. – Ja sitten kun ajankäyttöaineistoa alkoi olla saatavilla, oli melko suoraviivaista luoda eräänlainen arvio palkattoman työn vähimmäisarvosta. Ja tämä puolestaan haastoi virallisia BKT:n [bruttokansantuotteen] mittareita. Ja siis, koko ajan on ollut vastustusta. Ei ole ollut halukkuutta todella muuttaa kansantalouden tilinpidon järjestelmää, mutta mitä useimmat maat ovat tehneet – –, perustaneet mitä kutsutaan satelliittitilinpidoksi. – – Sitten he ikään kuin sanovat, että jos haluat huomioida palkattoman työn, me tarjoamme tässä arvion, jota voitte käyttää ja olla tyytyväisiä ja lakata vaivaamasta heitä. Joten tilanne on ikään kuin, lasi on puoliksi täynnä? Mutta jo itsessään se, että satelliittitilinpitoa julkaistaan, antaa legitimitettä kritisoida tavanomaisia bruttokansantuotteen mittareita.

Haastatelluille asiantuntijoille oli selvää, että muutokseen tulee pyrkiä, mutta se ei tapahdu yhdessä yössä. He ajattelivat kuitenkin, että kannattaa kehittää konkreettisia ja sovellettavissa olevia askelmerkkejä, jotka tuovat lähemmäs talouden transformaatiota.

Feministiset poliittisen talouden tutkijat, kuten Shirin Rai ja kollegat (2014), ovat tuoneet samankaltaisesti esiin, miten palkattoman hoivan arvon ja siihen liittyvien kustannusten tunnistaminen on ensimmäinen askel talouden transformaatiossa. Rai ja kollegat kuitenkin ehdottavat, että transformaatiota ei kenties pidä hahmottaa yksittäisenä vallankumouksenomaisena tapahtumana vaan kimpuna pienempiä muutoksia. Yhdessä nämä muutokset voivat johtaa transformaatioon pidemmälle aikavälillä. (Rai ym. 2014, 100.) Palkattomaan hoivaan kytkeytyvissä kamppailuissa onkin saatu jo joitakin, asteittaisia onnistumisia: palkattoman koti- ja hoivatyön tunnustaminen mainitaan esimerkiksi Yhdistyneitten kansakuntien kestävä kehityksen tavoitteissa, osana laajempaa

tavoitetta sukupuolten tasa-arvon saavuttamisesta. Vielä nämä askeleet eivät ole johtaneet talouden sukupuolittuneiden eriarvoisuuksien purkautumiseen tai sosiaalisen uusintamisen yhteiskunnalliseen arvostukseen.

Miten haastateltavat sitten suhtautuivat transformaation tiellä oleviin institutionaalisiin esteisiin sekä niiden ylittämiseen? Haasteet eivät tulleet haastateltaville yllätyksenä, vaan he näkivät talouden transformaation lähtökohtaisestikin vaikeana. Voidaan jopa ajatella, että haastateltavien ymmärrys taloutta koskevien vakiintuneiden ymmärrysten agendavallasta ja globaaliin talouden hallintaan juurtuneista eriarvoisuuksista oli motivoinut heitä ajamaan talouden instituutioiden muutosta. Samalla he pitivät tärkeänä löytää tapoja edistää tasa-arvoista ja sosiaalisesti oikeudenmukaista taloutta myös silloin, kun se ei näytä helpolta. Edellä lainattu asiantuntija kuvasi näitä kamppailuja seuraavasti:

Toisinaan ihmiset kysyvät minulta toivosta, tyyliin: ”Kuinka toiveikas olet?” Ja minusta tuntuu, että toivo ei ole lainkaan niin tärkeää kuin vain päättäväisyys ja kärsivällisyys. Tiedäthän, me emme tiedä, onnistuuko tämä, mutta me tiedämme mitä tulee tehdä, riippumatta siitä, mitkä ovat onnistumisen mahdollisuudet. Meidän vain pitää tehdä tätä.

Lopuksi esitän, että feministisen talouskriitiikin sitoutumista pitkäjänteisiin kamppailuihin voi ymmärtää politiikan tutkija Kathi Weeks (2011) kehittämällä *utooppisen vaatimisen* käsitteellä. Utooppisilla vaatimuksilla Weeks ei viittaa vain pragmaattiseen ja kapeasti ymmärrettyyn reformismiin vaan perustavanlaatuisempaan nykyisten sosiaalisen suhteiden kumoamiseen (Weeks 2011, 176). Utooppisissa vaatimuksissa ei ole kyse vain toiveajattelusta, vaan ne perustuvat olemassa oleviin ja uskottaviin tendensseihin. Utooppisten vaatimusten muuttuminen käytännöiksi edellyttää kuitenkin monia ideologisia, institutionaalisia ja diskursiivisia muutoksia yhteiskunnissa ja globaalissa poliittisessa taloudessa. (Weeks 2011, 175–225.) Nähdäkseni utooppisen vaatimisen käsite auttaa ymmärtämään feministisen talouskriitiikin performatiivisuuden nykyisiä institutionaalisia esteitä, mutta se tuo myös esiin, ettei ei-performatiivisuutta voi pitää totaalisenä tai vääjämättömänä. Pikemminkin voidaan ajatella, että legitimitteettikamppailuissa on kyse myös työstä, jossa performatiivisuuden edellytyksiä pyritään pitkällä aikajänteellä kasvattamaan.

Johtopäätökset

Edellä olen arvioinut, miten feministinen talouskritiikki osallistuu kamppailuun legitiimistä taloutta koskevasta tiedosta ja tämän tiedon performatiivisista eli maailmaa ja käytäntöjä muokkaavista, vaikutuksista. Olen esittänyt, että feministisen talouskritiikin performatiivinen potentiaali perustuu sen pyrkimykseen tuoda esiin totunnaisten talousymmärrysten katvealueita ja kritisoida vallitsevia oletuksia feministisestä näkökulmasta. Lisäksi olen tuonut esiin, että huolimatta feminististen taloustutkijoiden pitkäjänteisestä työstä feministinen tieto taloudesta jää yhä usein luonteeltaan ei-performatiiviseksi: se ei ole pystynyt laajamittaisesti muokkaamaan taloutta koskevia ymmärryksiä tai niille rakentuvaa talouspolitiikkaa. Tällaista ei-performatiivisuutta ei tule pitää sattumanvaraisena vaan yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin kytkeytyneenä (ks. myös Pereira 2019). Toisaalta talouden kenttää ei kuitenkaan voi pitää vakaana tai objektiivisena vaan jatkuvana kulttuuristen, poliittisten ja taloudellisten kamppailujen kohteena (Eskelinen 2017, 18–19). Siksi myöskään feministisen talouskritiikin ei-performatiivisuutta ei voi pitää vääjäämättömänä tai totaalisenä: vaikka kokonaisvaltaista feminististä talouden vallankumousta ei ole vielä tapahtunut, feministiset kamppailut talouden asteittaisen transformaation eteen jatkuvat yhä.

Talousteorian performatiivisuuden ja ei-performatiivisuuden ulottuvuuksia feministisen talouskritiikin esimerkin kautta pohtimalla olen pyrkinyt tuomaan näkyviin taloutta koskevan asiantuntijatiedon ja talouteen kytkeytyvien yhteiskunnallisten kamppailujen ja käytäntöjen likeistä suhdetta. Lopuksi ehdotan, että tämän suhteen pohdinta on ensisijaisen tärkeää poliittisen talouden tutkimukselle toisiinsa kytkeytyvien systeemisten kriisien ajassa. Lajimme ja planeetan selviytyminen edellyttää siirtymää sosiaalisesti oikeudenmukaisempaan ja ekologisesti kestävämpään talousjärjestelmään. Tätä siirtymää ei voi toteuttaa vain asiantuntijavoimin, mutta samalla planeetan ja ihmisten hyvinvointia uhkaavat talousteoreettiset oletukset ja niiden käytännölliset ilmentymät täytyy tehdä näkyviksi, jotta niille voidaan löytää vaihtoehtoja. Siten on tärkeää pohtia, millä ehdoin asiantuntijuudelle perustuva talouskritiikki voi olla osa laajapohjaista yhteistä rintamaa ja kollektiivista poliittista mobilisoitumista.

Kiitokset

Katsausartikkeli on kirjoitettu osana Koneen säätiön rahoittamaa tutkimushanketta Tasa-arvoa taloustietoon, feminismiä finanssipolitiikkaan: Feministisen tiedon ja politiikan jännitteet strategisessa valtiossa. Hanketta johtaa dosentti Hanna Ylöstalo. Sen tutkimusryhmään kuuluvat Ylöstalon ja kirjoittajan ohella myös tutkijatohtorit Heini Kinnunen ja Inna Perheentupa. FEMTIE-hankkeen tutkimusryhmän lisäksi kiitän haastateltavia heidän ajastaan ja ajatuksistaan. Kiitän myös *Poliittisen talouden* päätoimittajia arvokkaista huomioista, jotka auttoivat kirkastamaan katsausta.

Lähteet

- Ahmed, Sara. 2012. *On being included: racism and diversity in institutional life*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, Sara. 2017. *Living a feminist life*. Durham: Duke University Press.
- Bakker, Isabella (toim.). 1994. *The strategic silence: gender and economic policy*. Lontoo: Zed Books.
- Bakker, Isabella. 2020. Variegated social reproduction in neoliberal times: Mainstream silences, feminist interventions. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 28:2: 167–172. <https://doi.org/10.1080/08038740.2020.1714178>
- Bakker, Isabella. 2023. Neoliberal false economies and paradoxes of social reproduction. Teoksessa L. Harder, C. Kellogg ja S. Patten (toim.), *Neoliberal contentions: diagnosing the present*. Toronto: University of Toronto Press, 47–67.
- Bakker, Isabella ja Gill, Stephen (toim.). 2003. *Power, production and social reproduction*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Best, Jacqueline, Hay, Colin, LeBaron, Genevieve ja Mügge, Daniel. 2021. Seeing and not-seeing like a political economist: the historicity of contemporary political economy and its blind spots. *New Political Economy*, 26:2, 217–228. <https://doi.org/10.1080/13563467.2020.1841143>

- Cullen, Pauline, Ferree, Myra Marx ja Verloo, Mieke. 2019. Introduction to special issue: gender, knowledge production and knowledge work. *Gender, Work & Organization*, 26:6, 765–771. <https://doi.org/10.1111/gwao.12329>
- De Henau, Jerome ja Himmelweit, Susan. 2021. A care-led recovery from Covid-19: investing in high-quality care to stimulate and rebalance the economy. *Feminist Economics*, 27:1–2, 453–469. <https://doi.org/10.1080/13545701.2020.1845390>
- Elomäki, Anna. 2023. ‘It’s a total no-no’: the strategic silence about gender in the European Parliament’s economic governance policies. *International Political Science Review*, 44:3, 403–417. <https://doi.org/10.1177/0192512120978329>
- Elomäki, Anna ja Ylöstalo, Hanna. 2021. Feministisempää poliittisen talouden tutkimusta. *Poliittinen talous*, 8:1, 87–99. <https://doi.org/10.51810/pt.101636>
- Elomäki, Anna, Ylöstalo, Hanna ja Kantola, Johanna. 2023. Sukupuolten tasa-arvo ja hoiva. Teoksessa Janne Autto (toim.), *Talouskuri tuli Suomeen*. Tampere: Vastapaino, 145–169.
- Eskelinen, Teppo. 2017. Tehostaminen ja ekonomismin politiikka. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen ja Eeva Jokinen (toim.), *Tehostamistalous*. Jyväskylä: SoPhi, 16–32.
- Eskelinen, Teppo ja Jonker-Hoffrén, Paul. 2017. Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta. *Poliittinen talous*, 5:1, 91–120. <https://doi.org/10.51810/pt.96125>
- Ferber, Marianne A. ja Nelson, Julie A. (toim.). 1993. *Beyond economic man: feminist theory and economics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Folbre, Nancy. 2021. *The rise and decline of patriarchal systems: an intersectional political economy*. New York: Verso.
- Folbre, Nancy ja Nelson, Julie A. 2000. For love or money—or both? *Journal of Economic Perspectives*, 14:4, 123–140. <https://doi.org/10.1257/jep.14.4.123>
- Fourcarde, Marion, Ollion, Etienne ja Yann, Algan. 2015. The superiority of economists. *Journal of Economic Perspectives*, 29:1, 89–114.
- Fraser, Nancy. 2017. Marx’s hidden abode: for an expanded conception of capitalism. Teoksessa Penelope Deutscher ja Christina Lafont (toim.), *Critical theory in critical times: transforming the global political and economic order*. New York: Columbia University Press, 141–159.

- Haraway, Donna. 1988. Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14:3, 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>
- Harjuniemi, Timo. 2023. ”Elämme aikaa, jossa isot teoriat ovat taas tarpeen” – Mika Pantzarin ja Visa Heinosen haastattelu. *Poliittinen talous*, 11:2. <https://doi.org/10.51810/pt.138082>
- Heintz, James. 2019. *The economy’s other half. How taking gender seriously transforms macroeconomics*. Newcastle upon Tyne: Agenda Publishing.
- Himmelweit, Susan. 2002. Making visible the hidden economy: The case for gender-impact analysis of economic policy. *Feminist Economics*, 8:1, 49–70. <https://doi.org/10.1080/13545700110104864>
- Kuhn, Thomas. 1962. *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lamberg, Emma, Kinnunen, Heini ja Ylöstalo, Hanna. 2023. Kuinka hiljaisuus rikotaan: Feministisen taloustoimijuuden pragmaattinen kumouksellisuus. *Tiede & edistys*, 48:1, 11–27. <https://doi.org/10.51809/te.125687>
- Latour, Bruno, ja Woolgar, Steve. 1979. *Laboratory life: the construction of scientific facts*. New Jersey: Princeton University Press.
- LeBaron, Genevieve, Mügge, Daniel, Best, Jacqueline ja Hay, Colin. 2021. Blind spots in IPE: Marginalized perspectives and neglected trends in contemporary capitalism. *Review of International Political Economy*, 28:2, 283–294. <https://doi.org/10.1080/09692290.2020.1830835>
- Nelson, Julie A. 1995. Feminism and economics. *Journal of Economic Perspectives*, 9:2, 131–148. <https://doi.org/10.1257/jep.9.2.131>
- O’Hagan, Angela ja Klatzer, Elisabeth (toim.). 2018. *Gender budgeting in Europe. Developments and challenges*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Pearson, Ruth ja Elson, Diane. 2015. Transcending the impact of the financial crisis in the United Kingdom: towards plan F – a feminist economic strategy. *Feminist Review*, 109:1, 8–30. <https://doi.org/10.1057/fr.2014.42>
- Pereira, Maria do Mar. 2012. “Feminist theory is proper knowledge, but ...”: the status of feminist scholarship in the academy. *Feminist Theory*, 13:3, 283–303. <https://doi.org/10.1177/1464700112456005>

- Pereira, Maria do Mar. 2019. Boundary-work that does not work: social inequalities and the non-performativity of scientific boundary-work. *Science, Technology & Human Values*, 44:2, 338–365. <https://doi.org/10.1177/0162243918795043>
- Rai, Shirin M., Hoskyns, Catherine ja Thomas, Dania. 2014. Depletion: the cost of social reproduction. *International Feminist Journal of Politics*, 16:1, 86–105. <https://doi.org/10.1080/14616742.2013.789641>
- Skeggs, Beverley. 2008. The dirty history of feminism and sociology: or the war of conceptual attrition. *The Sociological Review*, 56:4, 670–690. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2008.00810.x>
- Sorsa, Ville-Pekka. 2013. Mitä on poliittinen talous ja miksi sen tutkimusta tulee edistää? *Poliittinen talous*, 1:1, 66–80. <https://doi.org/10.51810/pt.96152>
- Weeks, Kathi. 2011. *The problem with work: feminism, Marxism, antiwork politics, and postwork imaginaries*. Durham: Duke University Press.
- Vuolanto, Pia ja Kolehmainen, Marjo. 2021. Gendered boundary-work within the Finnish skepticism movement. *Science, Technology & Human Values*, 46:4, 789–814. <https://doi.org/10.1177/0162243920947475>
- Ylönen, Matti. 2021. Yhtiövalta alustatalouden aikakaudella. Evolutioaarinen taloustiede ja yhtiöt yhteiskunnallisina toimijoina. Tampere: Vastapaino.
- Ylöstalo, Hanna. 2020. Depoliticisation and repoliticisation of feminist knowledge in a Nordic knowledge regime: the case of gender budgeting in Finland. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 28:2, 126–139. <https://doi.org/10.1080/08038740.2020.1727008>
- Ylöstalo, Hanna. 2023. Hyvä numero ja hyvä tarina: kvantifointi feministisen talousvaikuttamisen käytäntönä. *Poliittinen talous*, 11(2). <https://doi.org/10.51810/pt.129450>
- Young, Brigitte, Bakker, Isabella ja Elson, Diane (toim.). 2011. *Questioning financial governance from a feminist perspective*. Lontoo: Routledge.